קונטרס

קדושת ארץ ישראל

בזמן הזה

נגד מאמר „הרמ"ה" על ענין השביעית בזה"ז.

ממני

חיים אליעזר הויזדארף

בעה"ק ירושלם תובב"א

שנת

והשביעית תשמטנה

נדפס

פעה"ק ירושלם תובב"א

בדפוס מ. ליליענטהאל הי"ו.

קונטרס

קדושת ארץ ישראל

בזמן הזה

נגד מאמר „הרמ״ה״ על ענין השביעית בזה״ז.

ממני

חיים אליעזר הויזדארף

בעה״ק ירושלם תובב״א

שנת

וה**ש**ביעת ת**שמט**נה

נדפס

פעה״ק **ירושלם** תובב״א

בדפוס **מ. ליליענטהאל** הי״ו.

קדושת ארץ ישראל בזמה"ז

עוד ארבעים שנה שעברה. עלתה שאלת השמיטה על שולחן המלכים — מאן מלכי וכו' — ובעת אשר הרבנים עסקו בהתרת השאלה הזו לברר מש"ס ופוסקים ההלכה כילד היא? נתחלקה גם דעת הקהל. מאלו אשר גדלה אהבתם לישוב א"י לשנים. מהם אשר חכו בכליון להוראות לאור היתר העבודה בשביעית. למען יצמח ע"כ טובת הישוב לימים הבאים. ומהם אשר הי' מנגדי הדיעה הזו באמרם כי כל מצות תוה"ק גם מהחוקים אשר לא נודע לנו טעמם נאמין באמונה שלימה כי לטובת ואושר עם ישראל מקבלי התורה נחקקו מאת הקב"ה. ואף כי זה אשר טעמם ידוע לכל. שביתת הארץ בשנת השבע לא מהחוקים יחשב אשר לנו להבין א"ע למלחמת היצר וכל העוסקים בעבודת אדמה טעמו טעמה. כי כן נכון וראוי לשבות שנה א' במשך שש שנים לטובת שנים הבאים וביחוד באה"ק אשר השדות לא יזבלו כמו שהוא ברוב מקומות בחו"ל. נחוץ מאוד השביתה. ומה יועילו החכמי' בתקנתן אם ימלאו היתר. ועובדי אדמה יעבדו גם בשנת השבע כל עבודתם בשדה. ויהי' שנת תרמ"ט כשנת תרח"ס. לא העידו בזה את מצב הכללי של הקאלאנאכזיעאן אפי' כמלא נימא. כי את אשר יאספו מדיגונם בשנה ההיא. והשכר אשר יביאו חלף עבודתם יוקח מהם מעט מעט ובמדה יתירה. ממיעוט תבואות שאר השנים הבאים ולזאת אין צורך כלל לסמוך על היתר. אחרי שלא ירויחו מזה מאומה להטבת ישוב א"י בכלל. והנה הקודמים זכו. הגיענו היתר מרבני חו"ל באופן למכור כל השדות לעכו"ם. ואז מותרים עכו"ם לעבוד עבודת השדה. ועוד הי' בההיתר תנאים שונים מאחדים אשר התירו. והיינו למכור בהבלעה ולפני בד"ל בירושלם. ואם רבני ירושלם יסכימו לזה. ואחרי אשר נתקיימו כל התנאי' האמורי' התירו הבד"ל דק"ק הספרדים הי"ו גם להקאלעניזטן בעצמם לחרוש ולזרוע כמבואר כל טעמי ההיתר בספר אד מנהון הרה"ג יש"א ברכ"ה ש' ובכ"ז משכו הקאלאניז' בפ"ת. עקרון. וגדרה. את ידיהם מעבודה מכמה טעמים. ולא' מהם כי תשובת גאוני ירושלם מקהלות אשכנזים הי"ו הי' לאלה אשר שמו את דעתם

כי

כי הם אינם מסכימים להיתר. והאיסור בתקפו עומד. ועד היום שאנו עומדין בו כבר עברה זמנה של רבעי' האחרונה. שעת הראוי לזריעה ולחרישה. ועוד מעט והנה עברו כל ימות החורף והקאלאניסטען וכו' המושבות לא עבדו שום עבודת השדה. ומיעוטא שבהם ירויחו מהלכת אבנים וסחורות מיפו לירושלם. אולם רובא דמינכרא יחיו חיי צער ומחזקין אדמתם מאהבת הארץ. גורלם המר עד לבב ונפש כל אחיהם בחו"ל יגיע אשר יש לאל ידם לרחם עליהם ולהושיעם בעת צרתם. ואחרי כל המעשים האלה אחרי אשר עובדי אדמת הק' התגברו כאריות וכבשו את יצרם *) למסור את נפשם בעד מצות ה'. הופיע על פני עה"ק מאמר בענין שביעית יו"ל ב"ק ברדיטשעוו. ומחברו כיסה שמו תחת „הרמ"ה" ובהגיע הקונטרס למחאה עיני ראיתי בו דברים אשר החוב מוטל על כל איש להשיב עליהם להראות להרמ"ה טעותו. וגם לרבים מקוראי את דבריו אשר אין להם פנאי לעיין אחריהם. ויאמינו להרמ"ה כי בכל מקום שכותב „כתב הרב" כי באמת כתב כן הרמב"ם כמו שכותב הוא מלה במלה. בדף 5 ממאמרו כתב „והנה אחרי וכו' עד שבפוה"ר נטלה מאתנו הארץ וכו' אמר הרב (בפ"ו מה' בית הבחירה) שמאז אינו מארץ ישראל כלל ונפטרה מכל החיובים וכו' שהיו תלוים בארץ". הרואה דברים אלו ישתומם. וכי מי שרצונו להתיר חריש' וזריעה בשביעית הרשות בידו לכתוב דברים בשם הרמב"ם מה שבאמת לא כתבם ולא אמרם? וכל מי שלומד ספרי הרמב"ם יכיר מתוך הלשון שבחר לו הרמ"ה כי דבריו אינם מועתקים ממש מספרי היד החזקה של רבינו הרמב"ם אות באות. ומאותו טעם שהרמ"ה כסה את שמו ולא נודע מי הוא כותב המאמר אם הוא בר סמכא. והגבר שלא יצא מלפניו שגגת תלמוד. ישתדל כל הקורא דבריו ורצונו יהי' לחקור עליה' ליתי' ספר היד ושם יחזה כי דברי הרמ"ה אינם כתובים שמה. ושם ארץ ישראל עוד קיים היום וכן לא נפטרה מכל החיובים ולא הותרה מהאסורים שהיו תלוים בארץ. ואולי למותר לנו להעיר אזן הקוראים על ככה. אמנם למען כבוד ארצנו הקדושה ולמען כבוד אחינו אלה

אשר

*) עפ"י דברי המדרש ויקרא רבה פ"א גבורי כח עושי דברו (תהלים ק"ג) במה הכתוב מדבר א"ר יצחק בשומרי שביעית בנוהג שבעולם אדם עושה מצוה ליום א' לשבת א' לחודש א' שמא לשאר ימות השנה ודין חמי חקלי' ביירה כרמי' ביירה ויהבי ארנונא ושתיק יש לך גבור גדול מזה ע"כ,

אשר שם הארץ יקר בעיניהם ומארץ מושבתם יכבדו וירוממו המקום הקדוש הזה. לא נוכל לחשות מבלי להשיב על דברי „הרמ"ה" לגלות לקהל הקוראים את אבן הטועים אשר הוליכו שולל להרמ"ה לכתוב דברים בשם הרמב"ם מה שבאמת לא כתבם כלל ולא יעלה על הדעת להבין כן בדברי רבינו. ובטרם אתחיל לברר טעות של הרמ"ה חובה עלי להודיע כי חלילה לי להרהר אחרי אל בחו"ל אשר הוציאו היתר לעבודה בשביעית יען ידעתי כי כולם חכמים גאונים וגדולי ישראל וכל כונתם לשם שמים וכל כך יקר לפניהם רעיון ישוב א"י כי למען לא ימוט מוסדת הישוב. התעוררו להתיר בקושי איסור נורא עבודה בשביעית. הידועה לכל יודע ספר. ובפרט לרבנים יסודי עולם כהני אשלי רברבי הרבנים דק"ק קוונא *) וקאוונע שליט"א ולולי עניני הישוב כי בלתי ספק אף אם ברור הי' דאיסור עבודה בשביעי' איננה מן התו' בזה"ז. כי גם אז היו מן המוכנין להחמיר באיסור שביעית מפני עון החמור שגלה אותנו מארץ אבותינו כמפורש בתורה אז תרצה הארץ וכו' ולפי גודל איסור מן התורה כן הוא גם נודת החכמים בגזירתם (יעוין תוס' ריש פסחים) וכדעתי כן דעת כל תופשי התורה יקירי ירושלים וחכמי' אבל דברי הרמ"ה שהחליט דעתו כי בזה"ז „איננה מארץ ישראל כלל" דברים כאלו צריכין לבירור אם אמיתים הם ויש להם על מה לסמוך. ואף כי מצעירי ערכי אנכי וכקליפת השום הנני לפני כל חכמי ירוש"ת בכ"ז לא שמתי יד לפה בראותי כי אין איש יוצא נגד הרמ"ה. ובמקום שאין אנשים וכו' ומלות חכמינו ז"ל גם עלי דידי רמיא. ואולי ביתר שאת מטעם כי אנכי נמנה מן הראשונים ממיסדי הישוב באה"ק כידוע לכל קוני פתח תקוה. ובעת אשר אחי בחו"ל היו יושבים שקטים ושלמים ולא הי' עוד בלבבם לעזוב את ארץ מולדתם. הקרבתי כל הוני לרעיון ישוב א"י. עוד לא הי' בתים בהמושבה עוד לא הי' עגלות וכוסאי בני אדם בהקאלעניא פ"ת כ"א רגלינו בצקה ונפשינו יבשה — כי גם באר מים לא הי' עדיין — בחוץ שכבנו כל הלילה ובבוקר יצאנו לעבודה השדה עם פת חריבה בכלינו. וכ"כ למה? מפני חיבת ארץ ישראל אדמת הקדושה. והנה בא הרמ"ה ומאמר הרב שגור בפיו כי בטלה כל קדושת הארץ ושם ארץ ישראל פסקה בזה"ז מכל וכל. וכתתי אל לי.

כי

*) בעוד שלא נדפס הקונטרס הזה קראתי מכתב פרטי מהרה"ג הנ' כי הוא לא התיר עבודת ישראל ומה גם בלי הסכמת גאוני עה"ק ת"ו.

כי גם אני ראוי לאותה אילעלא להשיב על דברי הרמ"ה וביחוד כי כל דברי אין בהם כל חידוש אשר אוכל להתיהר בהם. כי לקוחים הם ממפרשי הרמב"ם והמעט אשר הוספתי מדילי לתרץ דברים אשר הניחו רבותינו בל"ע. ח"ו לא להתפאר ולהתנשא על דברי הראשונים עמודי עולם כי ידעתי מך ערכי לפני גבורי התורה וכננס לגבי ענק הנני בעיני תמיד ואם לפעמים הגדתי דעתי העני' לא להכריע חלילה ההלכה עם מי. אם שביעית מן התורה או רק מדרבנן כי ידעתי שיש בזה מחלוקת בין גדולי הראשונים והאחרונים ודברי הרמב"ם יש פנים לכאן ולכאן בלי הכרע*) ולמען יקל מעל הקורא מלעיין בכל פעם בדברי הרמ"ה העתקתי בזה כל אותו פרק של מאמרו אשר מלאתי בהם דברים להשיב עליהם.

ז"ל הרמ"ה דף ה'.

"אחרי שקיים הבורא ית"ש הבטחתו. וכבש לפנינו הארץ "אר"י"
"ונבנה גם המקדש והתמדנו על אדמתינו. גם אח"כ יותר מד' מאות
"שנה עד שבעונותינו ניטלה מאיתנו הארץ ע"י כיבוש מלחמה שאבדנו
"הקנין שהי' לנו בה ע"י כיבושינו אותה. אמר הרב ז"ל (בפ"ו מבית
"הבחירה) שמאז "אינו מארץ ישראל כלל" ונפטרה מכל החיובים והותרי'
"מכל האיסורים שהיו תלוים בארץ. ואחרי כן כשעלה עזרא ונבנה
"הבית שני עפ"י רשיון המלך כורש. לא נתן להם כורש את הארץ.
"ונשארה הארץ בשם ארץ כורש הפרסי כאמור והנה אנחנו עבדים
"עלי' ורק החזקו בה וקנו בה שדה וכרם. וקבלו מאליהם החיובים
"והאיסורים. וע"כ הוא רק מדבריהם. וכן הוא מבואר בירושלמי בפ"ו
"משביעית ה"א. ר"א מאליהם קבלו עליהם המעשרות וכו'. ולדבריו
"תהי' עוד ירושה שלישית וכדבריו סובר הרב ז"ל (פ"א מתרומות הק"ו)
"ואל יקשה לך מה שאמר הרב ז"ל יראה לי שהוא הדין במעשרות
ובירושלמי

---

*) כי אין כונתי בכל דברי אלא לבטל דברי הרמ"ה שרצה לעקור שם ארץ ישראל לגמרי. ובפרט בימים אלו אשר קמו נדיבים בישראל לפזר הון רב לבנות ולישב ארץ הנושא עליה שם היקר "ארץ ישראל" לשמור ולקיים המצות התלויות בה בכל פרטיי לא היו ראוים דברי הרמ"ה להאמר. ואחרי שנאמרו די לכום יקרא דהאי גברא לחוד אשר מאהבתו העזה לארץ הזאת לא מנע א"ע מלדבר אותה ואת יושבי'. כי אבוא ואבטל דברי הרמ"ה לגמרי.

„ ובירושלמי אמר בפירש מעשרות. כותב הרב ז״ל על מעשר שני ומעשר
„ עני דמעשר שני אתקש לבכור ותלוי בבנין הבית והמזבח וכו׳ ומעשר
„ עני שיביא תמיד חילוף מעשר שני והיי אפשר לומר ששני אילו יהי׳
„ מדאורייתא כיון שנכנה הבית והמזבח וע״כ אמר יראה לי שאין הדבר
„ כן ע״כ.

לדחות דברי אלה לא צריך רב כ״א להביא דברי הרמב״ם בפ״א מהלכות תרומות הלכה ה׳ שכתב בזה״ל. כל שהחזיקו עולי מצרים ונתקדש קדושה ראשונה כיון שגלו בטלו קדושתן וכו׳ כיון שעלו בני הגולה והחזיקו במקצת הארץ קדשוה קדושה שני׳ העומדת לעולם לשעתה ולע״ל ע״כ. ולפי דברי הרמ״ה לאיזה ענין נתקדש׳ קדושה שני׳ כיון דכל החיובים והאסו׳ קבלו מאליהם ובלא קבלתם לא הי׳ עליהם חיוב כלל. ומה שכתב הרמב״ם בסוף פרק הנז׳ הלכה כ״ו — דעלי׳ קסמיך הרמ״ה — „התרומה בזמן הזה אפילו בימי עזרא אינה מן התו׳ אלא מדבריהם״. הלא נתן לנו הרמב״ם טעם הדבר בלדו „שנאמר כי תבאו״ ביאת כולכם כשהיו בירושה ראשונה וכמו שהן עתידין לחזור בירושה שלישי׳ לא כשהי׳. בירושה שני׳ שהי׳ בימי עזרא שהיתה ביאת מקצתן לפיכך לא חייבה אותן מן התורה. אבל מי ומי אשר ימלא ידו לכתוב כמו שכתב הרמ״ה „אמר הרב ז״ל שאינה מארץ ישראל כלל״ וכל הכותב כן יהי׳ מי שיהי׳ אינו אלא טועה בדברי הרמב״ם. וכן מבואר בהשגת הראב״ד שם שהשיג „והוא עצמו — הרמב״ם — נראה שכך כתב בתחלת הספר״. וכונתו מבואר היטב בהכ״מ בפירש הב׳. והוא למה שכתב הרמב״ם בהלכה ה׳ בפרק הנז׳ שכיון שעלו בני הגולה קדשוה קדושה שני׳ העומדת לעד לשעתה ולע״ל שנראה מדבריו אלו שעי״ אותה קדושה נתקדי׳ מן התו׳. והדבר פשוט שזה אין סתירה שרבינו לא פטר כאן מטעם שבטלה הקדושה. שהרי גם בימי עזרא פטר — כלומר ובימי עזרא א״א לאמר שבטלה הקדושה — והא ודאי שעי״ אותה חזקה נתקדשה לשביעית מן התורה ולתבואה מדרבנן וכו׳ אלא דסובר רבינו דילפינן תרומה מחלה עכ״ל הכ״מ. האורכתי בזה להביא דברי הראב״ד והכ״מ. אשר הרמ״ה העלים עינו מהם ולא טרח עצמו אפילו לעיין עליהם ורק סמך את עצמו על דברי הרמב״ם בהלכות בית הבחירה. ולו היו כנים דברי הרמ״ה שבאמת כתב כן הרמב״ם כמו שהוא כותב „שמאז אינו מא״י כלל״ דגם אז הי׳ מקום לבעל דין לחלק

ולאמר

ולאמר מאי אולמי דברי הרמב"ם בה' בית הבחירה. מדברי עצמו בה' תרומות. ואדרבא ידוע כי הפוסק הוא כלל גדול לנו לסמוך על אותו המקום שהביא הפוסק לדינא. ולא על אלו דברים שהביאם דרך אגב. ובהלכ' בית הבחירה שעסק רבינו ליתן טעם. למה במקדש וירושלם קדושה ראשונה קדשה גם לע"ל ולא לקדושת שאר א"י. שינה דבריו הראשונים האמורים כבר בהלכות תרומות כדרכו בקודש בספרי היד. ואף אם נתאמץ לדון הרמ"ה לכף זכות. כי השיבים עליו דברי רבינו האחרונים כ"כ עד כי יש בכחם לבטל דבריו הראשונים לגמרי. מבלי ליתן לב עליהם יקשי הא מהא. אולם מה נעשה להרמ"ה כי גם בדברי הרמב"ם אילו בהלכות בית הבחירה ראם וידעם ולימדם היטב טעה הרמ"ה והא לכם מו"ר כל דברי הרמב"ם בפרק הזה הלכה ט"ו.

„ ולמה אני אומר במקדש וירושלם קדושה ראשונה קדשה לע"ל
„ ובקדושת שאר א"י לענין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קדשה לע"ל
„ לפי שקדושת המקדש וירושלם מפני השכינה ושכינה אינה בטילה.
„ והרי הוא אומר והשימותי את מקדשי" ואמרו חכמים אעפ"י בשוממין
„ בקדושתן הן עומדים אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא
„ מפני שהוא כבוש רבים וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטלה הכבוש
„ ונפטרה מן התו' ממעשרות ומשביעית שהרי אינו מארץ ישראל וכיון
„ שעלה עזרא וקדשה לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזי' בה ולפיכך
„ כל מקום שהחזיקו בה עולי בבל ונתקדשה בקדושת עזרא. השני'
„ הוא מקודש היום ואעפ"י שנלקח הארץ ממנו וחייב בשביעית
„ ובמעשרות על דרך שבארנו בה' תרומה". עכ"ל של רבינו.

ונראה שטעה הרמ"ה בזה שסבר דמ"ש הרמב"ם „קדו' ראשונה" לאו דוקא וכונתו על הקדושה בכלל דקדו' א"י לא קדשה לע"ל מפני שחיוב הארץ בשביעית ובמעש' אינו אלא מפני הכיבוש וכיון שנלקחה וכו' שהרי אינו מא"י. וכיון — ר"ל לסברת הרמ"ה — ומה שעלה עזרא לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה — וחזקה אין בה ממש — ולפיכך כ"מ שהחזיקו וכו' ואעפ"י שנלקח הארץ — אינו — חייב במעשרי — אלא — על דרך שבארנו וכו' והיינו מדרבנן. הנה לפניך קורא יקר איך אהבת א"י — אף שאינו מא"י כלל — קלקלה להרמ"ה שורת לימודו. להוסיף על דברי הרמב"ם. וגם למחוק תיבת אחדים כי מאמר „אעפ"י שנלקחה הארץ ממנו". אין הבנה כלל לדברי הרמ"ה ודבר שפתים אך למותר להראות

להראות טעותו של הרמ"ה כי כל הרואה אף בלי עיון יראה שטעה ולא שם לבו להבין דברי הרמב"ם בזה האופן. דקדושה ראשונה לא קדשה לע"ל בקדושת שאר אר"י. אלא קדושה שני' היא שקדשוה. וכ"מ לדינא כיון דעכ"פ נתקדש בימי עזרא קדושת עולמית. במקצת הארץ שלא החזיקו עולי בבל שבטלה קדושתם וכמ"ש בהלכות תרומות. ולא נהית הרמב"ם לפרושי לנו דיני הקדושה שני'. רק לתת טעם על הקדו' ראשו' לענין מקדש וירושלים שעומדת לעולם. אך כתבם על גמר דבריו באותו ענין. שכתב "וכיון שנלקחה הארץ מידינו בטלה הכיבוש וכו' שה"י אינו מא"י" וסבור היתי לומר עוד היום אחרי עלי' עזרא אינו מארץ ישראל — כטעות הרמ"ה — ולכן כתב וכיון שעלה עזרא וקידשה לא קדשה אלא בחזקה והשני' הוא מקודש עוד היום. וחייב על דרך שבארנו והיינו תרומה וחלה מדרבנן דכתיב כי תבואו. ובבאכם. ושביעית מן התורה כמבואר בה' שמטה ויובל. ואחרי אריכת הדברים. כמו שכתבתי אין צורך עוד להרבות אותה ולאיו' שטעה הרמ"ה בכתבו בשם הרמב"ם שבה"ז אחרי עלית עזרא אינו מא"י כלל. אלא דלדברי הרמ"ה יקשי למה לי' להרמב"ם בהלכות תרומות להביא טעם שתרומה אינו אלא מדבריהם בזה"ז שנא' כי תבאו ביאת כולכם. הא כיון שנלקח הארץ ובטלה הקי' ראשונה בלא"ה אין עוד חיוב מן התורה. ורק מאליהם קבלו החיובים והאיסורים ומהיכי תיתי לאמר כי מדאורייתא הם חייבים. ואין לאמר כי זאת נתינת טעם לביטול הקדו' הראשונה. חדא דאינו מפורש כן דברי הרמב"ם ושנית דבתחילת דבריו בה' תרומות שכתב שם "כיון שגלו בטלו קדושתן הל"ל להרמב"ם לכתוב טעם לדבר. שנא' כי תבואו וכו' ועוד דבהלכ' בית הבחירה למה לא כתב טעם הזה דכתיב כי תבאו המפורש בקרא ורק חידש טעם מסברא "שכיון שנלקח הארץ בטלה הכיבוש" והשגת הראב"ד ז"ל "ואי איתא להא מלתא בחלה הוא דאיתא" שנתבאר היטב בכ"מ מש"ך כתובות כ"ה כבר נתתרץ יפה שם בטוב טעם דילפינן תרומה מחלה. ואם שלא נחה דעתו של הרמ"ה עם דברי הכ"מ לא נכנעי בעבי התלולים וגם לדעתי לא חזקה כ"כ השגת הראב"ד על רבינו ומדברי ש"ס הנז'. דהכי איתא בכתובות כ"ה ובנדה מ"ז דאמר רב הונא ברי' דרי יהושע אשכחתינהו לרבנן דבי רב דיתבי וקאמרי אפי' למ"ד תרומה בזה"ז דאורייתא חלה דרבנן דתני' בבואכם יכול כיון שנכנסו ב' או ג' מרגלים. ת"ל בבאכם בביאת כולכם וכו'. וכי אסקנהו עזרא

לאו

לאו כולהו סליקו ופרש"י נתחייבו בחלה דכתיב בבואכם ותניא בספרי ר' ישמעאל אומר שינה הכתוב ביאה זו מכל ביאות שבתורה שבכולן נאמר כי תבאו כי יביאך וכאן בבאכם ללמדך שכיון שנכנסו לה נתחייבו אף בבואכם: וה"פ כיון דשינה הכתוב לכתוב בבואכם ולא כתיב כי תבאו יכול וכו' ע"כ ומבואר לנו דברי רש"י עפ"י תוס' בנדה דכי תבאו משמע לנו ביאה חשובה ובבאכם ביאה שאינה חשובה שמלא הוי כתב בריבוי לשון המשמע ביאת כולם. ולכאורה הדבר צריך ליתוד עפ"י דברי התוס' דהברייתא שהביא ר"ה ברי' דרי יהושע היא סיפא דהך ספרי שכתבו רש"י. ואיך אפשר שרבנן דבי רב ידעו רישא דברייתא ולא הסיפא. ואם נאמר דידעי ולא ס"ל דרשת בבאכם א"כ מה חידש להם רב הונא ברי"ה ועוד קשה מאי קאמר ר"ה אפילו למ"ד תרומה בזה"ז מדאורייתי מכ"ל הא כיון דכי תבאו משמע ביאה חשובה דוקא· ובזה"ז אינו רק מקצה ביאה. לכן נ"ל דמחלוקתם דרבנן דבי רב עם רב הונא בדרש"י תלוי בסברא. אם נקיט ביאה ראשו' לא"י שהיתה ע"י יהושע. לביאה שני' שהיתה ע"י עזרא. דרבנן דבי רב סברי דכיון דתחילת הכניסה לא"י היתה ביאת כולם לא איכפת לן מאי דאסקינהו עזרא לאו כולהו סלוק דהכל חשוב ביאה חדא. וכבר היתה ביאת כולם בימי יהושע והטעם דמ"ד תרומה בזה"ז מדרבנן הוא מפני דישיבתם בא"י בזה"ז אינה במנוחה שלימה שקט ושאנן ואינה קבע ולא נקראת ביאה חשובה ולכן אמר דאפי' למ"ד תרומה מדרבנן בכ"ז חלה דאורייתא דהרי ז' שכבשו וז' שחלקו שכ"כ לא היתה ישבתם קבע עדיין ונתחייבו בחלה. וכ"כ הדין בזה"ז לגבי חלה. ודרשת בבאכם על תחלת הביאה וכמשמע דרשת חכז"ל שנכנסו בו או גו מרגלים שזאת היתה בתחלת הכניסה לא"י. וכיון שכבר היתה פ"א ביאת כולם לא פסקה חיובם עוד אף בזה"ז לחלה דלא צריך ישיבה במנוחה והשקט. אבל תרומה דלא נתחייבו רק אחרי ז' שכבשו וכו' א"א מדרבנן למ"ד דגם תרומה בזה"ז דאורייתא דיליף מתרומה מחלה. ועל זה אמר רב הונא ברי' דרי יהושע ומינה להו אנא אדרבא דדרשת בבאכם הוא גם על ביאה שני' שהי' בימי עזרא דצריך להיות ביאת כולם וכי אסקינהו עזרא לאו כולהו סליק. ובכן נתהפכו הדברים דמ"ד תרומה דרבנן אף אם סובר דכי תבאו דמשמע מיני' ביאה חשובה אינו שא על תחילת ביאתם לארץ. מ"מ תרומה א"א מדרבנן דילפינן מחלה במכ"ש ומאן דס"ל תרומה דאורייתי

דלא

דלא יליף מחלה. ומכי תבאו נלמד רק על תחלת הכניסה לא"י. מכל מקום חלה גופא ה"א מדרבנן מדרשת דבאכם דלכ"ע נלמוד מזה אף על ביאת עזרא. וכיון שכן להלכה באנו לדון. ומה חלה שבז' שכיבשו חייבים היו מדאו' ולא"ה בזה"ז א"א מדרבנן א"כ מכ"ש תרומה שבזמן שכבשו היו פטורים דכתיב כי תבאו שלא יהי' מדאורייתא בזה"ז. דהא לא מצינו שרב הונא חולק על הק"ו שדנו הרבנן דבי רב מחלה על תרו' ולכן פסק הרמב"ם דתרומה בזה"ז דרבנן ונתן טעם לדבריו דכתיב כי תבאו ומק"ו דחלה ילפינן דבלך ביאה חשובה לתרומה לעולם אף לביאה שני' שהי' בימי עזרא ואף כי טעם כי תבאו לא נזכר בש"ס מפורש בכ"ז דרכו של הרמב"ם להביא פסוק שלא נזכר בגמרא כלל ואחר שהוא פשוט יותר וכן משמע בלח"ם משנה הל' מאכלות אסורות שתירץ דלהכי כתב הרמב"ם טעם איסור אכילה בב"ח מק"ו מבישול ולא הביא דרשת הגמרא דג' פעמים כתיב לא תבשל. דהק"ו הוא פשוט יותר אע"ג דלענין חיוב מלקות לא מהני הק"ו לחוד.

ונחזור לדברינו הראשונים כי מפורש יוצא גם מדברי הרמב"ם בה' בית הבחירה דקדושה שני' נתקדשה לע"ל. והכ"מ בין כיבוש ובין חזקה דמשמע לי' להרמ"ה שהרמב"ם בא להקל על הקדושה שני' מפני שלא היתה אלא בחזקה. אומר אני כי בהל' תרומות מפורשים הדברים באר היטב היפך דעת הרמ"ה דשם הלכה ה' כתב „כל שהחזיקו עולי מצרים וכו' שקדושה ראשונה לפי שהיתה מפני הכיבוש בלבד קדשה לשעתה ולא קד' לע"ל כיון שעלו בני הגולה והחזיקו וכו' קדשוה קדושה שני' העומדת לעולם לשעתה ולע"ל עכ"ל. הרי לפנינו כי חילק הרמב"ם בין כיבש וחזקה להחמיר בא על החזקה ואם כי הרב הכ"מ הניח הדברים בצ"ע וכתב אטו מי עדיפא חזקה מכיבוש. אין אנו אחראין לתרץ כל קושית על הרמב"ם ובשביל שבמעט שכלינו והשגתינו לא נבין טעמו וכימוקו של דברי רבי'. לא נפסו' הלכה כמותו. אם נשבש דבריו להשוות ההלכה שלו. לעולה על רוחינו? ובאמת נוכל לאמר כי היא הנותנת דבכיבוש ראשון שלא עלה על דעת כובשי הארץ כי יגלו מנחלתם. ולזאת לא הי' בדעתם בעת שקידשו הארץ. גם על העתיד לבוא. אבל בעלית עזרא שהי' ברשות המלך כורש ותלוים היו בדעת אחרים וברצונו' והחזיקו בה על דעת כן שיהי' קדוש לעולם. וכן מה שתירץ הרמ"ה קושיתו מ"ש הרמב"ם יראה לי שס"ה במעשרות

ובירושלמי

ובירושלמי כתב ג״כ מעשרות שכוכתו על מע״ש ומ״ע. אינו עולה יפה. דהא כתב הרמב״ם בפ״א מה׳ מעשר שני הל׳ י״ב כל הפטור ממע״ר פטור מן השני ומן העני וכראה מזה דלא כמלא סברא לעשות כ״מ בין המעשרות ואף הסמ״ג עפ״י ספרי דרלה לחלק. הוא רק בין מע״ש ומ״ע מפני רבוי המקראות. וגם דברי הסמ״ג כדחו מהכ״מ והוכיח כי דרשת הספרי א״א אסמכתא. אך ודאי דכוכת הרמב״ם מפני שכתי טעם דתרו׳ שנא׳ כי תבואו ובמעשרת דלא כתוב בלשון הזה אך „כל תבואת זרעך״. ויכולנו לאמר שאין הדין כן במעשרת. להכי כתב יראה לי שהוא הדין במעשר ומטעם האמור דלא מליכו חילוק בין תרו׳ ומעשרי וכמו שכתב בפ״א מהל׳ מעשרות „וכל שהוא פטור מן התרומה פטור מן המעשר ואף דמהא׳ ק״ו מחלה שכתבנו לעיל דידעינן תרומה לא נוכל ללמוד למעשרות ג״כ דאית ב״י פירכא מה למעשר שכן נתן בה התורה שיעור לאפוקי תרומה דדיכו כחלה בכל דבריו. מכל מקום הסברא נותן לבל לחלק בין תר״מ כו׳ וכן דרך הרמב״ם דכל דבר דלא מליכו בש״ס בהדיא לבתוב בלשון יראה לי עיין המת״ע פ״א ה״ד. ולפי האמור כדחו גם דברי הרמ״ה וקדושת ארץ ישראל עוד מקדו׳ עזרא ואילך מדאורייתא בכל מלות התלוית בארץ לבד מחלה ותר״מ דכתיב כי תבאו ובבאכם. ומהירושלמי שהביא הרמ״ה ראי׳ לדבריו כבר קדמוהו בעלי התוס׳ בפ״ח מיבמות שהקשו מר׳ יוחנן דסבר דקדו׳ הארץ דאורייתא. ובמדרש רות אמר ר׳ יוחנן מעשרת כיון שגלו כפטרו והם חייבו עלמן מאליהן. ותירץ הר״י בשני תרולים האחרו׳ שהם עיקר בזה״ל. ועוד אר״י דאין כראה שום הכם יאמר שקדו׳ הארץ בזמן בית שני למעשרות ולכל מלות התלויות בארץ היתה מדרבנן והאי דמדרש איכא לאוקמי במעשר פירות. וה״ק כיון שגלו כפטרו ממעשר דאורייתא והם חייבים יותר וכו׳ שהוסיפו מעשר פירות ועוד אר״י מתוך הירושלמי דה״פ שכיון שגלו כפטרו שקדושה ראשונה לא קדשה לע״ל ולא הי׳ להם חוב לקדש כל א״י. ואעפ״כ חייבו עלמן מאיהם וקדשו וכיון שקדשו קדשו מן התו׳ ע״כ: ועל פי דברים אילו כתוסף לנו להבין דברי הרמב״ם שהבאנו דעדיפא לי׳ חזקה מכיבוש מפני דכבוש לאבון הי׳ עפ״י גזירת התורה עליהם ומכיבוש ואילך נתחייבו וכשבטל הכיבוש כפטרו אבל בעלית עזרא שלא הי׳ כיבוש כי אם חזקה מדעתם והכנסו את עלמם לחיוב תרו״מ ע״י אותה חזקה לא בטלה החיוב מהם וכל בר ישראל דקנה

אנו

או המזיק שדה באיי אף בזה"ז חייב בכל המלות התלויות בארץ לבד מאלו דראמנא פערי' כחלה ותרו"מ:

שוב כתב הרמ"ה בענין הנוגע לשביעית בזה"ל. „עתה נבוא לענין שביעית שביתת הארץ בשנת השמיטה שלא נעבוד הוא רק בארץ וכו' ואיפלגו רבי ורבנן בשמיטת כספים אם היא נוהגת גם בזמן שאין היובל נוהג דרבי ס"ל דאין נוהג רק בזמן שיובל נוהג ורבנן לא ס"ל הכי וכו' אבל שביתת הארץ והשמטת פירות שהם תלוים בארץ הוי כמו תו"מ שאפילו בימי עזרא הם מדבריהם וע"כ כייל הרב ז"ל (בפ"ו מבית הבחירה) שביעית בהדי תרו"מ וכו' עד כמבואר בדברי הרב ז"ל בפ"ט מהלכות שמיטה ע"כ:

ומשמע מתוך דברי הרמ"ה דלענין שביתת הארץ גם רבנן מודה דבזה"ז א"א מדרבנן ולא פליגו אלא לשמטת כספים. דבריו אילו נסתרו מדברי הש"ס מועד קטן שהביא בסוף דבריו. דשם פריך הגמרא וזריעה בשביעית מי שרי. ומשני אביי דאתי' כרבי דשביעית בזה"ז דרבנן. ורבא אמר אפילו תימא רבנן אבות אסרי תולדת שרי ולפי דעת הרמ"ה דלענין עבודת הארץ גם רבנן מודה דא"א מדבריהם דהוי כמו תו"מ א"כ דברי הכל היא ולמה לי' לאביי לדחוקי נפשי' ולאוקים כחד תנא וכן רבא דאוקים כרבנן ותירץ ולדות שריי מכ"ל האי דינא דילמא בזמן שביעי' דאורייתא גם תולדת אסור אבל בזה"ז אין חילוק והכל מותר. ומה שהטעותו דברי הרמב"ם בה' בית הבחירה שכייל שביעית בהדי תו"מ והבין שכונת רבינו על סוף הלכה מפ"א דתרומות. לפי"ז אמא להרמ"ה הא הרמב"ם לא זכר בדבריו שם שביעית כלל. ואיך כותב „כמו שכתבתי" אא ודאי שכונת הרמב"ם על הלכה ו' ז' שכתב שם הדין מקדו' ראשונה ושני' ולענין כל המקומות והגבולים שהחזיקו עולי בבל ושם כתב „וחייב בשביעית ובמעשרות". אבל אין כונת הרמב"ם כנ"ל לפסוק הלכה בזה אם מחויבים מדאו' או מדרבנן. ובלא"ה אין ראי' מהאי כללא דהא בפי"ב מה' שמיטה כתב ג"כ הכי וכלל קדושת בתי ע"ח עם מעשרות אע"ג דבתי ע"ח הי' מן התורה בימי עזרא ומעשר רק מדרבנן כמבואר לעיל בכמה מקומות. (עיין תוס' גיטין ל"ו ד"ה בזמן. וערכין ל"א א').

עוד כתב הרמ"ה הנה במו"ק ב' פריך הש"ס וזריעה בשביעית מי שרי ומתרץ אביי בשבי' בזה"ז ורבי היא כלומר דבעי לתרולי ומהכיתן גם כריב"מ דק"ל בירושלמי דתרו' ושביעית הם מדאורייתא וכו' והידש

לנו

לנו אביי דאע״ג דס״ל ריב״ח דתו״מ בזה״ז דאורייתא אבל לשבי׳ בטלה בביטל יובל וכו׳ ורבא לא מסתבר לי׳ חידושי של אביי וכו׳ ותירץ רבא דמתניתן שפיר מתרלא גם אליבא דריב״ח דס״ל דהוי דאורייתא את דתולדת לא אסור וכו׳ וכאשר בכולי ש״ס — ירושלמי — סתמא אמרינן דתרו׳ דרבני דמאיליס׳ קבלו הוי שבי׳ ג״כ מדבריס׳ וכן פסק הרי ז״ל ע״כ.

דרך חדש ראיתי כאן מתוך תלמודו של הרמ״ה שלא ראינו מעולם. דכל השקלי וטריא של ש״ס בבלי בתרי מסכתא מו״ק וגיטין והי׳ איבי דחד תנא בירושלמי. ושלא איבי׳ דהלכתא ואדרבא הלא כלל גדול ניתן לנו מן הראשונים להלכה. מדשקיל וטרי איבי׳ ש״מ דהלכא כוותי׳. ואף כשהשקלי וטריא הוי אליבי דיחיד נגד רבים. והביאו ראי׳ מאלו קשרים דקי״ב דאמר מדמתרץ ר׳ יוחנן איבא דר׳ יהודה ש״מ הלכה כר׳ יהודה אע״ג דפליג את״ק ולכן אפי׳ אם הי׳ נמלא מפורש בבבלי מאן דסבר דשביעית בזה״ז לחרישה וזריעה א״א דרבנן הי׳ קשה לנו מהוית דאביי ורבא במו״ק וגיטין. וכיון דבכל מקום הלכה כרבא נגד אביי הי׳ לנו לפסוק כרבא ואף שהוא נגד ש״ס ירושלמי מפורש. וכ״ש הוא באופן דא שלא מלינו מפורש מי שסובר שביעית בזה״ז דרבנן בתלמוד בבלי שהוא אללינו העיקר. וגם דברי הירושלמי מתישבים עפ״י דברי התוספות יבמות שהבאתו לעיל שאין לנו להלכה את דברי רבא. ומ״ש הרמב״ם בפ״ט מה׳ שמטה דאין הפרוזביל מועיל את בזה״ז שהוא מדברי סופרים הוא מטעם שמפרש כפירש התוס׳ גיטין ל״ו שרבא לא בא לתרץ את קושי׳ השני של הגמרא מי איכא מידי דמדאורייי לא משמט ותקנו רבנן דתשמט וע״ז תירץ אביי שב וא׳ תעשה. לא ניחא לי׳ לרבא תירץ הזה ומתרץ הפקר ב״ד הפקר ובמילא לפי פרש״י דתירולי׳ דרבא גם על הקושי׳ קמייתא. ולדחות דברי אביי בא ותקנת הלל אליבא דכ״ע לפי״ז גם לשמיטה דאורייתא מועיל פרוזבול וכמו שהשיג הראב״ד במקומו וכן כתב הכ״מ ופשוטים הדברים לכל המעיין. וכל זה הוא בשמטת כספים דמשום הפקר ב״ד לא הי׳ לי׳ להלל לעקור שביעית מדאורייתא אבל בשמטת קרקע אין לנו הכרח כלל דא״א מדרבנן וקושית הש״ס במו״ק תירץ רבא אפילו תימא רבנן וכו׳ *) וקלת ראי׳ לפירש התוס׳ והרמב״ם

*) ולענ״ד יש לתרץ לפי״ז גם קושית המשנה למלך על הכ״מ (הלכות שמיטה) פ״ד הכ״ו שכתב דהרמב״ם מפרש הא דאמר רבי בשתי שמטות הכתוב מדבר לאו אשמטת קרקע בשביעית קאמר את ליובל קרי שמטת קרקע שהשדות

והרמב"ם דגיטין גם רבא מודה לתירץ אביי משא"כ במו"ק. מלשון התירץ. דגיטין לא אמר רבא אפילו תימא רבנן כדרך לשון הגמ' בכל מקום. העולה מדברינו לרש"י והראב"ד גם שמטת כספים בזה"ז דאורייתא ולהתוס' והרמב"ם מדרבנן. אבל שמטת קרקע לא מצינו מפורש חולק כלל.

בסוף דבריו התיר הרמ"ה למכור שדות לעכו"ם בא"י בזה"ז והלאו דלא תחנם שדרשו שלא ליתן להם חני' בקרקע זה הי' בזמן שבארץ הי' איסור דאורייתא אבל אחר שנטלה הארץ מאתנו פסקה להיות א"י וכו' וע"כ אין שום סברא שיהא עתה אסור אפילו מדבריהם למכור קרקע בא"י וכו' והדבר אין צריך ראי' וסברה הוא. ע"כ תוכן דבריו מלבד מה שהוסיף עוד באמצע דבריו כי תקנה כזו יהי' לאיחוכא וכו'.

נראין הדברים דמרוב איחוכא דלא פסק מפומי' דרמ"ה כל היום שזכה לחדש הדין הזה. לא מצא שעת הכושר או הרי זו שכחה מלפניו כי עוד יש חלקי הרמב"ם מלבד החלק ג' דחזר ושנה אותם הרמ"ה וכמונח בקופסא. ושם בחלק ראשון הלכות עכו"ם פרק יוד הלכה ג' כתב הרמב"ם אין מוכרין להם בתים ושדות בא"י וכו'. ומשכירין להם
בתים

חזרת לבעליהן כפיר"ח (תוס' גיטין ל"ו) מסוגת דמו"ק דמוכח בהדיא דאליבא דרבי חרישה בשבי' בזה"ז איכא כ"א מדרבנן ע"כ הדרא קושי' לדוכתא דרבינו מזכי שטרי לבי תרי דגבי פרוזבול פסק כרבי וגבי חרישה וזריעה פסק כרבנן דלית להו היקישא ע"כ. וכ"ל דלאו' לא נעלם מהכ"מ סוגית דמו"ק אבל משם אין קושי' על הרמב"ם מטעם שהוא פוסק כרבא שדחה תירוץ דאביי ואמר אפי' תימא רבנן ומוכח שס"ל לרבא בשמטת קרקע כרבנן. אך מסוגי' דגיטין דרבא קם בשיטתו דאביי וכמו שכתב הכ"מ בפ"ט מה' שמטה הלכה ט"ז שהרמב"ם מפרש כפירש התוס' ולכן אם יפרש הרמב"ם „אחת שמיטת קרקע" כפרש"י אחרישה וזריעה בשביעית לא אתי שפיר פסקי הרמב"ם וכתמהת המ"ל דמזכי שטרי לבי תרי ומזה הכריח הכ"מ שרבינו מפרש כהר"ח אכן רש"י לשיטתו דמפרש דרבא מתרץ גם אליבי' דרבנן וכסוגית דמו"ק דפליג על אביי וס"ל דגם השמטת מלוה בזה"ז דאורייתא מפרש ג"כ שפיר הא דאמר רבי אחת שמטות קרקע אחרישה וזריעה ותמה אני לפי דברי המ"ל הלא יוקשה גם על רבא דלמה לי' לתרץ במו"ק אפילו תימא רבנן כיון דאית לי' בגיטין תירוצי' דאביי. וא"כ הלכה כרבי בשמטת כספים וה"ה בשמטת קרקע לא ודאי דלרבא נראין דברי רבי רק בשמטת כספים בהכרח מתקנת הלל. אבל לא בשמטת קרקע שאין לנו הכרח כלל. וכדברי רבא פסק הרמב"ם כנ"ל ברור.

בתים בא״י ומפני מה אין מוכרין להם שנא׳ לא תחנם לא תתן להם חני׳ בקרקע שאם לא יהי׳ להם קרקע ישיבתם ישבת ארעי היא (ולא פריש לנו הרמב״ם כדרכו שהאסור זה א״א בזמן הבית ובזמן שנוהג תו״מ ודאורייתא כמו שחידש הרמ״ה אך כתב להיפך ואילו הן דבריו באותו פרק ה׳ ו׳) אין כל הדברים האילו אמורים (היינו שאסור למכור ומותר להשכיר) אלא בזמן שגלו ישראל לבין העכו״ם או שיד עכו״ם תקיפי׳ על ישראל אבל בזמן שיד ישראל תקיפה עליהם אסור לנו להניח עכו״ם בינינו אפילו ישיבת ארעי עד שיקבל עליו ז׳ מצות וכיון שקבל הז׳ מצות הרי זה גר תושב ואין מונעין אותו מישיבת א״י. ולפי״ז פסקה האיחוכא של הרמ״ה אף לדעתי שמדרי׳ הוא כי אין לך תקנה גדו׳ מזו שבר ישראל לא ימכור נחלתו כי אם לזה שקבל עליו לבל לעבוד עבודת גילולים ולבל יהרוג נפשות ולא יגלה עריות וכו׳. והדין נותן כי אף בזה״ז החוב לרחק אנשים כאלה ולמנוע ישיבתם בא״י אשר ינהגו בעצמם כדורות הראשונים משתחוים למעשי ידיהם מעבירים זרעם למולך. גוזלים וחומסים והורגים נפשות וכו׳ ואם כי אין מקבלין גר תושב בזה הזמן רק גר צדק. אבל אם בא וקבל עליו מעלי׳ אין מונעין אותו מישיבת ארץ ישראל אלא אדרבא מקרבין אותו כאחד מאחינו ואולי עוד יותר כהזהרת התורה ואהבתם את הגר.

ובטרם אסיים דברי אבקש מחילת הרמ״ה אולי פגעתי באיזה מקומות בכבודו. כי רתיחותי דליבי פלטה הקולמוס בעת כתבתי דברי נגד מאמרו בלי כונה מיוחדת ע״ז. ואקוה כי גם הרמ״ה אחרי העיון יודה להאמת ויאמר שגיתי בכל דברי. עוד קדושת ארץ ישראל קיים גם בזה״ז בכל המצות התלויות בארץ ובזכות קיום מצות שמיטת הארץ יושע במהרה יהודא וישראל תשועת עולמים:

USALE